

L'ensenyament de la geografia en el nou entorn tecnològic. Per un ús de la tecnologia al servei d'una educació integral

Jaume Busquets i Fàbregas

Professor de didàctica de les ciències socials. Universitat de Barcelona. President del Col·legi de Geògrafs de Catalunya. A/e: jbusquets@ub.edu

A les darreres dècades, el desenvolupament de les tecnologies de la informació i de la comunicació (TIC) —i en particular, de les tecnologies de la informació geogràfica (TIG)— ha tingut un gran impacte en la recerca geogràfica i en la pràctica professional d'aquesta disciplina que, malauradament, encara no s'ha reflectit en la mateixa mesura en l'àmbit de l'educació escolar.

Les TIC apleguen diverses tècniques utilitzades en el tractament i la transmissió de la informació, entre elles la informàtica, Internet i les telecomunicacions, les quals han penetrat en tots els àmbits de la vida, des dels productius i socials fins als personals i els estils de vida, de tal manera que se'ns fa difícil pensar que el món pogués funcionar sense la seva presència gairebé ubíqua. Per altra banda, les TIG agrupen diverses tècniques, com la cartografia, la fotointerpretació, la teledetecció i els sistemes d'informació geogràfica (SIG), que permeten operar amb un gran nombre de dades georeferenciades en les anàlisis, diagnòsics o pronòsics geogràfics, així com expressar-les cartogràficament i transmetre-les o intercanviar-les amb immediatesa des de qualsevol punt de la terra.

L'impacte de les TIG ha estat tan gran que transcendeix el caràcter quantitatiu (volum de dades, nombre d'operacions, velocitat...) per a esdevenir qualitatiu i significar un autèntic gir epistemològic en la concepció de la geografia com a ciència i com a manera particular de «mirar» i d'actuar en el món. Com dèiem més amunt, però, aquesta «revolució» no ha tingut el seu reflex en l'àmbit educatiu. De manera genèrica, es pot afirmar que, en la majoria dels nostres centres educatius, l'ensenyament de la geografia —tant en l'etapa d'educació primària com en la secundària— reposa sobre suports i conceptes tradicionals, sense detriment del valor notable d'experiències pioneres i singulars.

El llibre de text continua essent l'amarratge que proporciona seguretat al professorat i l'entramat que li permet bastir les seves classes. Els mapes murals són gairebé residuals a les aules dels centres educatius i els atlas s'utilitzen cada vegada menys. I, rarament, l'alumnat disposa de recursos per treballar plànols o mapes de detall. Les activitats d'aprenentatge tenen predominantment un caràcter mecànic, «corològic» i memorístic que transmet a l'alumnat un escàs o un nul entusiasme per la geografia. Dissortadament, en acabar l'educació obligatòria, la major part dels escolars associen la geografia amb una disciplina més aviat àrida, accessòria i d'escassa utilitat pràctica.

Paradoxalment, la situació descrita contrasta amb les oportunitats que les TIC posen avui a l'abast de l'escola. En cap altre moment de la història, ni el professorat ni l'alumnat havien disposat d'un accés tan fàcil i immediat a la informació geogràfica. Gràcies als SIG i a la democratització de la informació, avui és possible accedir —des de qualsevol lloc (l'escola, la llar, el carrer...) i amb un o pocs clics— a mapes o a imatges aèries amb múltiples i diverses capes d'informació: de la pròpia localitat, comarca o país, a pràcticament qualsevol altre indret de la Terra. Així mateix, hom disposa de visors cartogràfics i les aplicacions informàtiques en línia, que permeten processar informació geogràfica o generar cartografia, adequades per a alumnes de totes les etapes. Les administracions públiques (instituts nacionals, ajuntaments, observatoris...) posen a l'abast del conjunt de ciutadans informació cartogràfica i geogràfica d'interès i actualitzada i creen portals específics dirigits a la comunitat educativa.

En cap altre moment de la història tampoc havia estat possible accedir a un nombre tan gran d'imatges d'arreu de la terra: imatges de llocs propers o allunyats, de detall o de lluny, reals o virtuals... Estem immersos en un món d'imatges, i d'informació en general, que flueix de manera gairebé contínua i que proporciona grans oportunitats, però també riscos que no es poden menystenir, entre ells: la insensibilització, la banalització o la infoxicació, descrita com la incapacitat de comprendre la informació i discriminar-la per adoptar un criteri o prendre una decisió sobre un tema en concret.

L'observació de la realitat en l'educació posa de manifest que la facilitat d'accés a un gran volum d'informació geogràfica o de recursos tecnològics accessibles per diversos canals (SIG, GPS, telèfons intel·ligents...) no és suficient per garantir una renovació dels mètodes i la pràctica educativa. Els actuals currículums educatius s'orienten vers l'adquisició de competències de les diverses àrees de coneixement i matèries, cosa que significa, entre altres aspectes, que atorga un significat especial als aprenentatges procedimentals. En aquest sentit, cal un esforç important perquè, a la pràctica docent, l'ensenyament de la geografia reposi sobretot en els fets geogràfics, més que en les maneres de pensar geogràficament, o en els procediments propis de la geografia actual. Cal, en especial, apropar el professorat —format en un context disciplinari i analògic— a l'actual context sistèmic i digital dels SIG, sense deixar de banda l'esperit fundacional de la geografia, el contacte amb l'entorn (el treball de camp) i la descoberta.

La societat i el medi actuals es caracteritzen per una gran complexitat i per un entorn en què els elements mutables i els fluxos són tant o més importants que els fixos (els «accidents geogràfics») i on el progrés en els àmbits de la tecnologia i del coneixement coexisteixen amb greus problemes i reptes: socials, econòmics, polítics, ecològics... En aquest sentit, l'actualització de l'ensenyament geogràfic pot tenir una important funció al servei d'una educació integral (al servei de la persona i de la societat) basada a estimular el desig de saber, a desvetllar el sentit crític i el rigor metodològic en l'adquisició de competències transversals i específiques i a promoure l'adopció de valors solidaris envers l'alteritat —entesa com les altres persones, les cultures i l'hàbitat comú (l'entorn, el medi, la Terra)— en el marc del respecte i els drets humans.